

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥ "ΕΝ ΠΛΩ"

Γιατί νιώθω χαμένος στη ζωή;

Η μηχανική της πυξίδας

— Μικρά βιβλία της πλεύσης · 3 —

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

Γιατί νιώθω χαμένος στη ζωή;

Η μηχανική της πυξίδας

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

© 2026 Δημήτριος Παγώνης. Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή, διανομή ή αναδημοσίευση του βιβλίου, ολόκληρου ή τμήματός του, με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα. Επιτρέπονται σύντομα αποσπάσματα με αναφορά της πηγής.

Σειρά «Μικρά βιβλία της πλεύσης», 3.

Ηλεκτρονική έκδοση, 2026.

Από τον συγγραφέα του «Εν Πλω».

Σημείωση: βιβλίο αυτοβοήθειας

Οι ιδέες σε αυτό το βιβλίο είναι για αυτοβοήθεια και προσωπική φροντίδα. Δεν είναι ιατρική συμβουλή, διάγνωση ή θεραπεία και δεν αντικαθιστούν τον γιατρό ή τον ψυχολόγο σου. Αν κάτι σε δυσκολεύει έντονα ή κρατά καιρό, μίλησε με έναν ειδικό. Ο συγγραφέας δεν φέρει ευθύνη για αποφάσεις που παίρνει ο αναγνώστης με βάση το περιεχόμενο του βιβλίου.

Οι ήρωες και οι ιστορίες του βιβλίου είναι φανταστικοί. Κάθε ομοιότητα με πραγματικά πρόσωπα είναι συμπτωματική.

yourspiritualquest.com

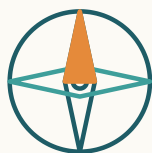
Περιεχόμενα

1	Χωρίς στίγμα	5
2	Τι σε τραβά;	13
3	Τα φώτα των άλλων	20
4	Πού βρίσκομαι;	27
5	Τι φοβάσαι;	33
6	Ο βορράς σου	39
7	Αξιζεις, κι ας μην ξέρεις ακόμα πού πας	45
8	Ο επόμενος γύρος	51
	Μικρό λεξικό της πυξίδας	57

1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Χωρίς στίγμα

1.1 Όταν ο χάρτης δεν σου λέει πού είσαι

Οι παλιοί ναυτικοί έχουν μια λέξη για το σημείο όπου βρίσκεται ένα καράβι πάνω στον χάρτη: το **στίγμα**. Μια μικρή κουκκίδα με μολύβι, και δίπλα η ώρα. Πριν από τα δορυφορικά συστήματα, το στίγμα το έβγαζες με κόπο. Μετρούσες το ύψος του ήλιου το μεσημέρι, ή των άστρων το σούρουπο, έκανες λογαριασμούς σε ένα τετράδιο, και στο τέλος έβαζες την κουκκίδα. Και μόνο τότε μπορούσες να χαράξεις τη ρότα για το επόμενο λιμάνι.

Υπάρχουν όμως νύχτες που ο ουρανός είναι σκεπασμένος και δεν φαίνεται κανένα άστρο. Οι ναυτικοί τις λένε νύχτες χωρίς στίγμα. Το καράβι δεν έχει πάθει τίποτα. Η μηχανή δουλεύει, το τιμόνι γυρίζει, η θάλασσα είναι ίδια. Απλώς κανείς στη γέφυρα δεν ξέρει με σιγουριά πού βρίσκεται.

Δεν χάθηκες. Απλώς δεν ξέρεις ακόμα το στίγμα σου.

Αν κρατάς αυτό το βιβλίο, μάλλον ξέρεις αυτή την αίσθηση. Ευπνάς, πας στη δουλειά, κάνεις ό,τι πρέπει. Τίποτα δεν πάει στραβά, τουλάχιστον όχι κάτι που να μπορείς να το δείξεις με το δάχτυλο. Κι όμως, κάπου μέσα σου μια φωνή ρωτά: «Πού πάω; Αυτό είναι όλο;»

Πριν από περισσότερα από εκατό χρόνια, ο Καβάφης έγραψε ένα ποίημα που το ξέρουν σχεδόν όλοι οι Έλληνες από το σχολείο, την «Ιθάκη». Ξεκινά με μια ευχή που ακούγεται παράξενη για κάποιον που βιάζεται να φτάσει: «Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη, να εύχεται νάναι μακρύς ο δρόμος». Θα γυρίσουμε σε αυτό το ποίημα στο τέλος του βιβλίου. Για την ώρα, κράτα μόνο την ιδέα ότι ο δρόμος δεν είναι το εμπόδιο ανάμεσα σε σένα και στον προορισμό. Είναι κι αυτός μέρος του ταξιδιού.

1.2 Δεν πάει κάτι στραβά με σένα

Το να νιώθεις χαμένος δεν είναι αρρώστια ούτε αδυναμία. Είναι από τα πιο ανθρώπινα συναισθήματα που υπάρχουν, και έρχεται συνήθως όταν κάτι μέσα σου ή γύρω σου έχει αλλάξει και ζητά προσοχή. Σαν μια βάρκα που βγήκε από τη ρότα της: δεν χρειάζεται καινούργια βάρκα, χρειάζεται να ξανακοιτάξει την πυξίδα.

Συχνά έρχεται μετά από μια **μεγάλη αλλαγή**: έναν χωρισμό, μια μετακόμιση, μια απώλεια, τη σύνταξη, τα παιδιά που φεύγουν από το σπίτι. Άλλες φορές έρχεται μετά από χρόνια στον **αυτόματο πιλότο**: έκανες ό,τι περίμεναν οι άλλοι,

τόσο καλά και τόσο πολύ, που κάποια στιγμή δεν ξέρεις τι θέλεις εσύ. Άλλες φορές τη φέρνει η **σύγκριση**, όταν βλέπεις τους άλλους να «προχωρούν» και νιώθεις ότι έμεινες πίσω. Και πολύ συχνά τη μεγαλώνει η **κούραση**: όταν είσαι εξαντλημένος, όλα μοιάζουν χωρίς νόημα.

Δεν χρειάζεται να βρεις τη μία και μοναδική αιτία. Ο ναυτικός που δεν έχει στίγμα δεν κάθεται να ψάξει πότε ακριβώς χάθηκε. Ξεκινά από εκεί που είναι.

. . .

Η Ρένα έκλεισε την πόρτα του αυτοκινήτου, έκανε στην άκρη για να περάσει το λεωφορείο, και σήκωσε το χέρι μέχρι να χαθεί στη στροφή. Από το πίσω παράθυρο, η Δέσποινα της έστελνε φιλιά με τα δύο χέρια, όπως όταν ήταν πέντε χρονών. Ήταν δεκαοχτώ. Πήγαινε στη Θεσσαλονίκη, να σπουδάσει αρχιτεκτονική.

Στον δρόμο της επιστροφής ο Γιώργος οδηγούσε σιωπηλός. Έβαλε ραδιόφωνο, ύστερα το έκλεισε. «Θα είναι μια χαρά», είπε κάποια στιγμή, και η Ρένα δεν ήξερε αν το έλεγε για την κόρη τους ή για εκείνους.

Το βράδυ μπήκε στο δωμάτιο της Δέσποινας. Το κρεβάτι ήταν στρωμένο, πιο τακτοποιημένο από κάθε άλλη φορά. Στον τοίχο είχαν μείνει τα σημάδια από τις αφίσες που είχε ξεκολλήσει. Μύριζε ακόμα το άρωμά της, εκείνο με τη βανίλια που η Ρένα δεν της είχε πει ποτέ ότι δεν της άρεσε.

Κάθισε στην άκρη του κρεβατιού. Είκοσι πέντε χρόνια φιλόλογος σε ένα λύκειο του Πειραιά. Είκοσι τέσσερα χρόνια μητέρα. Ο Άρης, ο μεγάλος, ζούσε στο Ρότερνταμ εδώ και τρία χρόνια και τηλεφωνούσε τις Κυριακές. Τώρα έφευγε και η μικρή. Τα πρωινά της, που μέχρι χθες ήταν γεμάτα κολατσιά,

φροντιστήρια και «μαμά, πού είναι το...», θα ήταν από αύριο απλώς πρωινά.

Δεν ήταν λυπημένη, όχι ακριβώς. Ήταν κάτι άλλο, που δεν είχε όνομα. Σαν να είχε σταματήσει ξαφνικά μια μουσική που έπαιζε τόσα χρόνια, ώστε δεν την άκουγε πια, και τώρα που σώπασε, άκουγε μόνο τη σιωπή.

«Αυτό ήταν;» είπε δυνατά, στο άδειο δωμάτιο. Και τρόμαξε λίγο με τη φωνή της.

1.3 Ο αυτόματος πιλότος

Τα σύγχρονα καράβια έχουν αυτόματο πιλότο. Του δίνεις μια πορεία, και εκείνος την κρατά για ώρες, για μέρες, διορθώνοντας μόνος του το τιμόνι σε κάθε κύμα. Είναι μια θαυμάσια εφεύρεση. Αλλά οι καπετάνιοι ξέρουν τον κίνδυνό του: ο αυτόματος πιλότος δεν ρωτά ποτέ αν η πορεία είναι ακόμα σωστή. Την κρατά τέλεια, ακόμα κι αν ο καιρός άλλαξε, ακόμα κι αν το λιμάνι έκλεισε, ακόμα κι αν κανείς πάνω στο καράβι δεν θέλει πια να πάει εκεί.

Οι περισσότεροι από εμάς βάζουμε κάποια στιγμή τη ζωή μας σε αυτόματο πιλότο, και καλά κάνουμε. Όταν μεγαλώνεις παιδιά, όταν χτίζεις μια δουλειά, όταν φροντίζεις γονείς, δεν έχεις χρόνο να ξαναρωτάς κάθε πρωί πού πηγαίνεις. Βάζεις την πορεία και τραβάς.

Το πρόβλημα έρχεται όταν κάτι αλλάζει, και ο πιλότος συνεχίζει. Τα παιδιά μεγαλώνουν, η δουλειά γίνεται ρουτίνα, ο άνθρωπος δίπλα σου γίνεται συγκάτοικος, και εσύ κρατάς την ίδια πορεία με την ίδια ακρίβεια, χωρίς να θυμάσαι πια γιατί την είχες διαλέξει. Κάποια μέρα, συνήθως χωρίς προειδοποίηση, σηκώνεις το κεφάλι από το τιμόνι και δεν αναγνωρίζεις τη θάλασσα.

Αυτή η στιγμή τρομάζει. Αλλά είναι, στην πραγματικότητα, καλό νέο. Σημαίνει ότι κάποιος ξύπνησε στη γέφυρα.

. . .

Δύο εβδομάδες μετά, ένα Σάββατο του Οκτωβρίου, η Ρένα ανέβηκε στο πατάρι να βρει τα χειμωνιάτικα. Πίσω από τις κουβέρτες ήταν ένα χαρτόκουτο που δεν είχε ανοίξει από τότε που πέθανε ο πατέρας της, πριν από τέσσερα χρόνια. Πάνω του, με τα στρογγυλά γράμματα της μητέρας της, είχε γράψει κάποτε: «Του Μανόλη. Γέφυρα».

Ο καπετάν-Μανόλης είχε ταξιδέψει τριάντα χρόνια στα εμπορικά. Η Ρένα τον θυμόταν πιο πολύ ως απουσία: ως ταχυδρομικές κάρτες από λιμάνια με ονόματα που δεν μπορούσε να προφέρει, και ως μια μυρωδιά από καπνό και θάλασσα που έμπαινε στο σπίτι κάθε φορά που γύριζε.

Μέσα στο κουτί, τυλιγμένη σε ένα χακί πουλόβερ, ήταν η πυξίδα του. Μπρούτζινη, βαριά, στο μέγεθος μιας παλάμης, με ένα γυάλινο καπάκι θολωμένο από τα χρόνια. Η Ρένα τη θυμόταν: ήταν η πυξίδα από το πρώτο του καράβι, και την είχε πάντα στο γραφείο του. Όταν ήταν μικρή, της επέτρεπε να την κρατάει με τις δύο παλάμες, πολύ σοβαρά, και να τη γυρίζει αργά, να βλέπει τη βελόνα να επιμένει.

Την ακούμπησε στο πάτωμα του παταριού. Η βελόνα ταλαντεύτηκε λίγο, δίστασε, και ύστερα σταμάτησε, ήρεμη, δείχνοντας τον βορρά.

Η Ρένα έμεινε να την κοιτάζει πολλή ώρα. Μια βελόνα που ξέρει πού δείχνει. Δεν θυμόταν πότε είχε νιώσει τελευταία φορά κάτι τέτοιο για τον εαυτό της.

1.4 Ξεκίνα από εκεί που είσαι

Όταν νιώθουμε χαμένοι, συχνά πιστεύουμε ότι χρειάζεται μια μεγάλη απόφαση. Να παρατήσω τη δουλειά. Να φύγω. Να αλλάξω τα πάντα. Και επειδή η μεγάλη απόφαση τρομάζει, δεν κάνουμε τίποτα, και η αίσθηση βαραίνει.

Τις περισσότερες φορές δεν χρειάζεται μεγάλη απόφαση. Χρειάζεται κάτι πιο ταπεινό: να σταματήσεις να κατηγορείς τον εαυτό σου. Να πεις, χωρίς ντροπή: «Ναι. Αυτή τη στιγμή νιώθω χαμένος. Και είναι εντάξει». Όσο πολεμάς το συναίσθημα, τόσο βαραίνει. Όταν το αναγνωρίζεις, ελαφραίνει λίγο. Ο ναυτικός που δεν έχει στίγμα δεν ντρέπεται γι' αυτό. Το γράφει στο ημερολόγιο της γέφυρας και αρχίζει να ψάχνει τα άστρα.

Στα επόμενα κεφάλαια θα ψάξουμε μαζί τα δικά σου άστρα. Θα ρωτήσουμε τι σε τραβά, γιατί τα φώτα των άλλων σε θαμπώνουν, πού βρίσκεσαι πραγματικά, τι φοβάσαι, και ποιος είναι ο βορράς σου. Η Ρένα θα τα περάσει μαζί σου, με μια μπρούτζινη πυξίδα, ένα ημερολόγιο γέφυρας και μια δασκάλα που δεν θα περίμενες.

Προς το παρόν, φτάνει να σηκώσεις το κεφάλι από το τιμόνι. Τίποτα παραπάνω.

ΠΟΤΕ ΧΡΕΙΑΖΕΣΑΙ ΕΙΔΙΚΟ

- 1 Για εβδομάδες**
Αν νιώθεις έτσι τις περισσότερες μέρες, για αρκετές εβδομάδες, ή αν σου είναι δύσκολο να δουλέψεις, να κοιμηθείς ή να χαρείς πράγματα που παλιά σου άρεσαν, μίλησε με έναν ψυχολόγο ή τον γιατρό σου.
- 2 Αν θέλεις να μιλήσεις τώρα**
Υπάρχει η Γραμμή Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης 10306.
- 3 Αν σκέφτεσαι να βλάψεις τον εαυτό σου**
Κάλεσε αμέσως το 1018 ή το 112, και πες το σε κάποιον κοντά σου. Δεν χρειάζεται να το περάσεις μόνος.

Πριν γυρίσεις σελίδα

Πάρε ένα τετράδιο. Θα είναι το δικό σου «ημερολόγιο γέφυρας» για όλο το βιβλίο.

- 1 Γράψε στην πρώτη σελίδα, με μία πρόταση: πώς νιώθω αυτόν τον καιρό; Χωρίς να κρίνεις.

- 2 Υπάρχει κάποια αλλαγή, μεγάλη ή μικρή, που έγινε λίγο πριν αρχίσεις να νιώθεις έτσι; Γράψ' τη.

- 3 Σε ποια κομμάτια της ζωής σου ζεις σε «αυτόματο πιλότο»; Γράψε τρία.

- 4 Βρες ένα αντικείμενο που σου θυμίζει την εποχή που ήξερες πού πηγαίνεις, όπως η πυξίδα της Ρένας, και βάλ' το κάπου που θα το βλέπεις.

Δεν χάθηκες. Απλώς δεν ξέρεις ακόμα το στίγμα σου. Σήμερα δεν χρειάζεται να βρεις τον δρόμο. Χρειάζεται μόνο να σηκώσεις το κεφάλι από το τιμόνι.

2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τι σε τραβά;

2.1 Η βελόνα δεν ψάχνει τον βορρά

Υπάρχει κάτι σχεδόν μαγικό στον τρόπο που δουλεύει μια πυξίδα. Η βελόνα δεν ψάχνει τον βορρά. Δεν γυρίζει δεξιά κι αριστερά για να τον βρει, δεν κάνει υπολογισμούς. Τον νιώθει. Μια αόρατη δύναμη, που διασχίζει ολόκληρη τη γη, την τραβά απαλά προς μία κατεύθυνση, και εκείνη, όταν την αφήσεις ήσυχη, γυρίζει και δείχνει.

Το μόνο που μπορεί να την μπερδέψει είναι τα σίδηρα που βρίσκονται κοντά της. Ένα μαχαίρι, ένα κλειδί, η μηχανή του καραβιού. Γι' αυτό οι ναυτικοί κρατούσαν την πυξίδα μακριά από κάθε μέταλλο, και κάθε τόσο τη διόρθωναν, για να ξέρουν πόσο την τραβούσαν τα κοντινά πράγματα και πόσο ο αληθινός βορράς.

Ό,τι σε τραβά αληθινά δεν χρειάζεται να το ψάξεις.
Χρειάζεται να το ακούσεις.

Και μέσα σου υπάρχει μια τέτοια βελόνα. Κάτι που σε τραβούσε από πάντα, πριν από τις υποχρεώσεις, πριν από το τι περίμεναν οι άλλοι, πριν μάθεις να λες «δεν είναι η ώρα». Το πρόβλημα δεν είναι ότι χάθηκε. Είναι ότι γύρω της μαζεύτηκαν τόσα σίδερα, που δεν δείχνει πια καθαρά.

2.2 Μικρότερες ερωτήσεις

Η ερώτηση «τι θέλω να κάνω στη ζωή μου;» είναι από αυτές που μπορούν να σε κρατήσουν ξύπνιο. Μοιάζει τόσο μεγάλη, που ο νους παγώνει. Κι όσο πιο πολύ πιέζεσαι να βρεις «τη» σωστή απάντηση, τόσο πιο μακριά φεύγει.

Ο τρόπος να την πλησιάσεις είναι να τη σπάσεις σε μικρότερες, πιο ήπιες ερωτήσεις. Ερωτήσεις που δεν σου ζητούν να αποφασίσεις όλη σου τη ζωή απόψε, αλλά να ακούσεις λίγο καλύτερα τη βελόνα.

Τι έκανες σαν παιδί για ώρες, χωρίς να βαριέσαι; Ζωγράφιζες, έφτιαχνες πράγματα, έλεγες ιστορίες, φρόντιζες ζώα; Τα παιδιά δεν κάνουν πράγματα για να εντυπωσιάσουν. Κάνουν ό,τι τα τραβά.

Πότε ξεχνάς την ώρα; Υπάρχουν στιγμές που κάνεις κάτι και ξαφνικά έχουν περάσει δύο ώρες. Τι κάνεις τότε; Με ποιους; Πού;

Τι σε συγκινεί ή σε θυμώνει στον κόσμο; Η αδικία, η μοναξιά των ηλικιωμένων, η καταστροφή της φύσης, τα παιδιά που δεν έχουν ευκαιρίες; Ό,τι σε αγγίζει έντονα, συχνά δείχνει πού θα ήθελες να βάλεις τη δύναμή σου.

Για ποιο πράγμα θα ήθελες να σε θυμούνται; Φαντάσου ότι, σε είκοσι χρόνια, ένας άνθρωπος που σε αγαπά μιλά για σένα. Σχεδόν ποτέ δεν θα πει «είχε ωραίο αυτοκίνητο». Θα πει «ήταν καλός φίλος», «ήταν τίμιος», «μας έκανε να γελάμε».

Παρατήρησε κάτι: οι δύο πρώτες ερωτήσεις κοιτάζουν πίσω, σε όσα έχεις ήδη ζήσει. Οι δύο τελευταίες κοιτάζουν μπροστά, σε αυτό που θα ήθελες να αφήσεις. Αυτό που σε τραβά αληθινά βρίσκεται συνήθως εκεί όπου συναντιούνται: κάτι που αγάπησες από παλιά, και κάτι που ακόμα περιμένεις να γίνει.

. . .

Στο κουτί του πατέρα της, κάτω από το πουλόβερ, η Ρένα βρήκε και έξι τετράδια με σκληρό μαύρο εξώφυλλο. Ήταν τα προσωπικά του ημερολόγια γέφυρας, από το 1979 ως το 1996. Τα περισσότερα έγραφαν πράγματα που δεν καταλάβαινε: γεωγραφικά πλάτη, μίλια, καιρούς, ώρες βάρδιας. Ανάμεσα, όμως, εδώ κι εκεί, με το ίδιο μολύβι, υπήρχαν μικρές σημειώσεις που δεν είχαν σχέση με τη θάλασσα.

«Γράμμα από το σπίτι. Η μικρή έπεσε από το ποδήλατο, τίποτα σοβαρό».

«Γενέθλια της Ρένας. Επτά. Δεν ήμουν εκεί».

Και ένα βράδυ του 1983, στη μέση του Ινδικού: «Η μικρή μου έστειλε πάλι χάρτη με νησιά που δεν υπάρχουν. Αυτή τη φορά έχουν και φάρους. Της υποσχέθηκα να της φέρω αληθινούς χάρτες από το καράβι».

Η Ρένα άφησε το τετράδιο στα γόνατά της.

Τα νησιά. Τα είχε ξεχάσει εντελώς. Από τα έξι ως τα δώδεκα, περνούσε ατέλειωτα απογεύματα στο τραπέζι της κουζίνας ζωγραφίζοντας χάρτες από νησιά που επινοούσε, με ακρογιαλιές, λιμάνια, φάρους, και ονόματα που τα έγραφε με κεφαλαία: ΑΛΚΥΟΝΙΣ, ΜΙΚΡΗ ΦΩΤΙΑ, ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΣΚΥΛΩΝ. Για κάθε νησί έγραφε και μια ιστορία, ποιοι έμεναν εκεί, τι έτρωγαν, πώς τα έλεγαν τα καράβια τους. Η μητέρα της τη φώναζε για φαγητό τρεις φορές και εκείνη δεν άκουγε.

Και ο πατέρας είχε κρατήσει την υπόσχεσή του. Θυμήθηκε ξαφνικά τους χάρτες, τους μεγάλους, τους αληθινούς ναυτικούς χάρτες, που της έφερνε τυλιγμένους σε ρολά, μυρίζοντας ακόμα καράβι. Τους άπλωνε στο πάτωμα του σαλονιού και ξάπλωνε από πάνω τους μπρούμυτα, για ώρες.

Πότε σταμάτησε; Δεν θυμόταν. Κάποια στιγμή ήρθαν οι Πανελλήνιες, ύστερα η Φιλοσοφική, ύστερα η δουλειά, ο Γιώργος, τα παιδιά. Κανείς δεν της απαγόρευσε τα νησιά. Απλώς δεν υπήρχε πια χρόνος γι' αυτά. Και κάποια στιγμή, χωρίς να το καταλάβει, δεν υπήρχαν ούτε στο μυαλό της.

2.3 Ποιος είναι ο δικός σου χάρτης

Εκείνη τη νύχτα η Ρένα δεν κοιμήθηκε εύκολα. Και ξαπλωμένη στο σκοτάδι, έκανε στον εαυτό της τη δεύτερη ερώτηση: πότε ξεχνάω την ώρα, σήμερα, στα πενήντα δύο μου;

Η απάντηση την ξάφνιασε, γιατί ήταν τόσο απλή. Την ξεχνούσε στην τάξη, μόνο σε ένα συγκεκριμένο σημείο: όταν διάβαζε δυνατά ποίηση. Όχι όταν εξηγούσε, όχι όταν διόρθωνε, όχι όταν έκανε επανάληψη για τις εξετάσεις. Όταν διάβαζε δυνατά ένα ποίημα, και η τάξη, αυτά τα κουρασμένα δεκαεφτάχρονα παιδιά με τα κινητά στις τσέπες, σώπαινε για λίγα λεπτά. Τότε η Ρένα ένιωθε κάτι που δεν το ένιωθε πουθενά αλλού.

Και την ξεχνούσε δίπλα στη θάλασσα. Τις Κυριακές που πήγαινε μόνη της στην Πειραιϊκή, στο σημείο όπου τα κύματα σκάνε στους βράχους, και κοίταζε τα καράβια να βγαίνουν από το λιμάνι. Πάντα έλεγε ότι πήγαινε «για περπάτημα». Δεν περπατούσε σχεδόν καθόλου. Καθόταν και κοίταζε.

Νησιά που δεν υπάρχουν, ποιήματα που σωπαίνουν μια τάξη, καράβια που βγαίνουν από το λιμάνι. Η Ρένα δεν ήξερε

ακόμα τι σήμαιναν όλα αυτά μαζί. Αλλά για πρώτη φορά εδώ και πολύ καιρό, η βελόνα μέσα της είχε κουνηθεί.

. . .

Αυτό είναι το πιο σημαντικό που μπορείς να κρατήσεις από αυτό το κεφάλαιο: οι απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις δεν είναι σχέδια. Δεν σου λένε «γίνε ζωγράφος» ή «άλλαξε δουλειά». Είναι **ίχνη**. Δείχνουν προς μια κατεύθυνση, όχι προς έναν προορισμό. Η Ρένα δεν θα γινόταν χαρτογράφος στα πενήντα δύο της. Αλλά το παιδί που ζωγράφιζε νησιά της έλεγε κάτι για το τι τη ζωντάνευε: η φαντασία, οι λέξεις, η θάλασσα, η ελευθερία να επινοείς έναν κόσμο.

Γράψε τις δικές σου απαντήσεις, και ύστερα διάβασέ τις ξανά, ψάχνοντας κάτι που επαναλαμβάνεται: μια λέξη, μια εικόνα, ένα θέμα. Ό,τι επαναλαμβάνεται, κύκλωσέ το. Εκεί δείχνει η βελόνα.

2.4 Ένα τηλέφωνο

Την επόμενη Κυριακή, στην Πειραιϊκή, η Ρένα δεν πήγε στους βράχους. Συνέχισε να περπατάει ως το Μικρολίμανο, κάτι που δεν είχε κάνει ποτέ. Εκεί, σε μια ξύλινη πόρτα ανάμεσα σε δύο ταβέρνες, ήταν κολλημένο ένα χαρτί πλαστικοποιημένο, ξεθωριασμένο από τον ήλιο: «Σχολή ιστιοπλοΐας. Μαθήματα για ενήλικες, για αρχάριους, κάθε ηλικίας. Ρωτήστε την Αλίκη». Και ένα τηλέφωνο.

Το φωτογράφησε. Δεν πήρε τηλέφωνο. Τη Δευτέρα το βράδυ κοίταξε τη φωτογραφία τρεις φορές. Την Τρίτη την έδειξε στον Γιώργο, σχεδόν σαν αστείο. Εκείνος σήκωσε τα φρύδια και είπε μόνο: «Εσύ; Που ζαλίζεσαι στο φέρι;»

Η Ρένα γέλασε, και το άφησε.

Την Πέμπτη, μετά το σχολείο, κάθισε στο αυτοκίνητο στο πάρκινγκ, με την πυξίδα του πατέρα της στο κάθισμα του συνοδηγού, όπου την είχε αφήσει από το Σάββατο χωρίς να ξέρει γιατί. Πήρε τον αριθμό.

Απάντησε μια βραχνή γυναικεία φωνή, με θόρυβο από αέρα και σκοινιά από πίσω.

«Ναι;»

«Καλησπέρα. Είδα το χαρτί για τα μαθήματα. Είμαι... είμαι πενήντα δύο χρονών και δεν έχω ανέβει ποτέ σε ιστιοφόρο».

Μια μικρή παύση. Ύστερα, κάτι σαν γέλιο.

«Ωραία. Τότε δεν έχεις κακές συνήθειες να ξεμάθεις. Έλα το Σάββατο στις εννιά. Φέρε μπουφάν».

Πριν γυρίσεις σελίδα

Βρες είκοσι ήσυχα λεπτά και το ημερολόγιο γέφυρας.

- 1 Τι έκανες σαν παιδί για ώρες χωρίς να βαριέσαι; Γράψε όσα θυμάσαι, και ρώτα κάποιον που σε ήξερε τότε.

- 2 Πότε ξεχνάς την ώρα σήμερα; Τι κάνεις, με ποιους, πού;

- 3 Τι σε συγκινεί ή σε θυμώνει στον κόσμο; Γράψε δύο πράγματα.

- 4 Για ποιο πράγμα θα ήθελες να σε θυμούνται σε είκοσι χρόνια;

- 5 Διάβασε ό,τι έγραψες και κύκλωσε μια λέξη ή μια εικόνα που επαναλαμβάνεται. Εκεί δείχνει η βελόνα σου.

Η βελόνα δεν ψάχνει τον βορρά. Τον νιώθει. Απομάκρυνε τα σίδερα,
και άκουσε προς τα πού γυρίζει.

3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τα φώτα των άλλων

3.1 Τα φώτα της ακτής

Όποιος έχει ταξιδέψει νύχτα με καράβι ξέρει ένα παράξενο φαινόμενο. Καθώς πλησιάζεις στη στεριά, τα φώτα της ακτής, τα παράθυρα, οι ταβέρνες, οι δρόμοι, φαίνονται πολύ πιο λαμπερά από τον φάρο. Είναι πολλά, είναι κοντά, αναβοσβήνουν, κινούνται. Ο φάρος, αντίθετα, είναι ένα μόνο φως, μακριά, που ανάβει και σβήνει με τον ίδιο ήσυχο ρυθμό, κάθε νύχτα.

Κι όμως, κανένας ναυτικός δεν κυβερνά με τα φώτα της ακτής. Κυβερνά με τον φάρο. Γιατί τα φώτα της ακτής σου λένε μόνο ότι υπάρχει ζωή εκεί. Ο φάρος σου λέει πού βρίσκεσαι εσύ.

Τα φώτα των άλλων λάμπουν πιο δυνατά επειδή είναι κοντά. Όχι επειδή δείχνουν τον δικό σου δρόμο.

Όταν νιώθεις χαμένος, τα φώτα των άλλων σε θαμπώνουν περισσότερο από ποτέ. Ο συμμαθητής που έγινε κάτι σημαντικό. Η φίλη που άλλαξε ζωή και μετακόμισε σε ένα νησί. Ο συνάδελφος που προχώρησε. Οι γνωστοί στα κοινωνικά δίκτυα, που ταξιδεύουν, γιορτάζουν, ανακοινώνουν. Όλοι φαίνεται να ξέρουν πού πάνε. Εσύ είσαι ο μόνος που κάνει κύκλους στη μέση της θάλασσας.

3.2 Γιατί η σύγκριση πονάει τόσο

Η σύγκριση πονάει για τρεις λόγους, και κανένας δεν έχει να κάνει με σένα.

Ο πρώτος είναι ότι **βλέπεις μόνο τα φώτα**. Ο άλλος σου δείχνει το καλό του πανί, τη φωτογραφία από το ταξίδι, την ανακοίνωση της επιτυχίας. Δεν σου δείχνει τις νύχτες χωρίς στίγμα, γιατί κανείς δεν φωτογραφίζει τις νύχτες χωρίς στίγμα. Συγκρίνεις λοιπόν το μέσα σου, με όλο το σκοτάδι του, με το έξω του άλλου, με όλο του το φως.

Ο δεύτερος είναι ότι **ο άλλος έχει άλλο αέρα**. Δύο ιστιοφόρα στην ίδια θάλασσα μπορεί να πηγαίνουν με εντελώς διαφορετική ταχύτητα, όχι επειδή το ένα έχει καλύτερο κυβερνήτη, αλλά επειδή έχει άλλα πανιά, άλλο βάρος, άλλον προορισμό, και τον αέρα από άλλη γωνία. Η ζωή του άλλου είναι φτιαγμένη από άλλα υλικά. Δεν μετριέται με το ίδιο μέτρο.

Ο τρίτος είναι ο πιο ύπουλος: **τα κοντινά φώτα φαίνονται μεγαλύτερα**. Το επίτευγμα που είδες χθες το βράδυ στο κινητό είναι πολύ πιο ζωηρό από όσα ξέρεις για τη δική σου ζωή, απλώς επειδή είναι φρέσκο και είναι μπροστά σου. Ο δικός σου βορράς, αυτό που πραγματικά μετράει για σένα, είναι μακριά και ήσυχος, και γι' αυτό τον ξεχνάς.

. . .

Η «Αλκυών» ήταν ένα μικρό λευκό ιστιοφόρο, έξι μέτρα, με ένα κατάρτι και πανιά μπαλωμένα σε δύο σημεία. Όταν η Ρένα διάβασε το όνομα στην πρύμνη, σταμάτησε για μια στιγμή. Αλκυών. Σχεδόν το ίδιο με το πρώτο νησί που είχε ζωγραφίσει στα έξι της. Δεν είπε τίποτα σε κανέναν. Της φάνηκε χαζό. Αλλά της έμεινε.

Η Αλίκη ήταν εξήντα τεσσάρων χρονών, με κοντά γκριζα μαλλιά, ηλιοκαμένο πρόσωπο, και χέρια που έμοιαζαν φτιαγμένα από σκοινί. Στο πρώτο μάθημα ήταν τέσσερις: η Ρένα, ένα νεαρό ζευγάρι που είχε κερδίσει το μάθημα σε έναν διαγωνισμό, και ο κυρ-Στράτος, ένας συνταξιούχος τραπεζικός που είχε αγοράσει ιστιοφόρο πριν από δύο χρόνια και δεν είχε τολμήσει ακόμα να το βγάλει.

«Το πρώτο που μαθαίνετε», είπε η Αλίκη, πριν καν ανεβούν, «είναι πού είναι ο αέρας. Όχι πού θέλετε να πάτε. Πού είναι ο αέρας».

Τους έδειξε τις μικρές κορδέλες, δεμένες πάνω στα πανιά και στα ξάρτια, που ανεμίζουν προς την κατεύθυνση του αέρα. Τις λένε ανεμοδείκτες. «Αυτές είναι τα μάτια σας», είπε. «Όχι τα άλλα σκάφη».

Στη μέση του μαθήματος, ένα μεγάλο ιστιοφόρο πέρασε δίπλα τους με φουσκωμένα πανιά, γέρνοντας, γρήγορο, εντυπωσιακό. Η Ρένα, που κρατούσε το σκοινί του πανιού, γύρισε να το κοιτάξει, και η «Αλκυών» άρχισε αμέσως να χάνει ταχύτητα και να ταλαντεύεται.

«Ρένα». Η φωνή της Αλίκης ήταν ήρεμη. «Μην κοιτάς τα άλλα σκάφη. Έχουν άλλο αέρα, άλλα πανιά, άλλο λιμάνι. Κοίτα τις κορδέλες σου».

3.3 Τι λέει ο Πλούταρχος

Πριν από δύο χιλιάδες χρόνια ο Πλούταρχος, ο ίδιος που μας άφησε τους «Βίους» των μεγάλων ανδρών, έγραψε ένα μικρό κείμενο για την ψυχική γαλήνη. Σε ένα σημείο του παρατηρεί κάτι που θα μπορούσε να έχει γραφτεί σήμερα: πολλοί άνθρωποι χάνουν την ησυχία τους επειδή κοιτάζουν μόνο όσους φαίνονται πιο τυχεροί από αυτούς, και ποτέ όσους θα έδιναν πολλά για να ζήσουν τη δική τους ζωή.

Δεν το λέει για να μας κάνει να νιώσουμε ανώτεροι. Το λέει για να μας θυμίσει ότι κάθε σύγκριση διαλέγει πού θα κοιτάξει. Και ότι συνήθως διαλέγουμε να κοιτάξουμε ψηλά και δίπλα, στα φώτα, και σχεδόν ποτέ πίσω, στο πόσο δρόμο έχουμε κάνει ήδη.

. . .

Εκείνη την Κυριακή το βράδυ, ο Γιώργος έβλεπε ειδήσεις και η Ρένα χάζευε στο κινητό, όταν έπεσε πάνω σε ένα βίντεο. Ήταν μια συνέντευξη της Νάντιας, συμμαθήτριάς της από το λύκειο, που είχε γίνει μια από τις πιο γνωστές συγγραφείς της χώρας. Τρίτο μυθιστόρημα, μεταφράσεις, βραβεία. Η Νάντια ήταν όμορφη και ήρεμη και μιλούσε για τη «δύναμη του να ακολουθείς το όνειρό σου».

Η Ρένα έκλεισε το βίντεο και άνοιξε το επόμενο. Μια άλλη συμμαθήτρια σε ένα σπίτι στην Τήνο. Μια συνάδελφος που μόλις είχε γίνει διευθύντρια. Ένας ξάδερφος που έτρεχε μαραθώνιο. Σε μισή ώρα ένιωθε σαν να την είχαν ξεπεράσει όλοι, σε έναν αγώνα που δεν ήξερε καν ότι έτρεχε.

Τότε χτύπησε το τηλέφωνο. Ήταν η Δέσποινα, από τη Θεσσαλονίκη. Έκλαιγε.

Δεν είχε γίνει κάτι συγκεκριμένο. Απλώς, όπως είπε μέσα από τα αναφιλητά, όλοι οι άλλοι στη σχολή είχαν ήδη φίλους, όλοι ήξεραν τι κάνουν, όλοι ανέβαζαν φωτογραφίες από βόλτες και πάρτι, και εκείνη ήταν μόνη της σε ένα δωμάτιο που μύριζε μπογιά.

Η Ρένα άκουσε. Και ύστερα είπε, σιγά:

«Δεσποινάκι, άκουσέ με. Κανείς δεν ξέρει τι κάνει τον πρώτο μήνα. Κανείς. Απλώς όλοι κοιτάνε τα πανιά των άλλων και νομίζουν ότι οι άλλοι ξέρουν. Οι άλλοι, εκείνο το βράδυ, κάθονται κι αυτοί σε ένα δωμάτιο και κοιτάνε τις δικές σου φωτογραφίες».

Η Δέσποινα ησύχασε. Μίλησαν άλλη μισή ώρα, για τα μαθήματα, για τη συγκάτοικο, για το φαγητό. Όταν έκλεισαν, η Ρένα έμεινε με το κινητό στο χέρι, στο σκοτεινό μπαλκόνι, και κατάλαβε, με μια μικρή ντροπή που ήταν σχεδόν αστεία, ότι μόλις είχε δώσει στην κόρη της ακριβώς τη συμβουλή που χρειαζόταν η ίδια.

3.4 Κοίτα τις κορδέλες σου

Δεν μπορείς να σταματήσεις να βλέπεις τα φώτα των άλλων. Ζεις ανάμεσα σε ανθρώπους, και είναι φυσικό να κοιτάς. Μπορείς όμως να αλλάξεις πού στρέφεις το βλέμμα όταν κυβερνάς.

Περίορισε τα φώτα. Αν τα κοινωνικά δίκτυα σε αφήνουν κάθε βράδυ με την αίσθηση ότι έμεινες πίσω, δώσε τους μια συγκεκριμένη ώρα και ένα όριο. Και πρόσεξε ποιοι λογαριασμοί σε κάνουν να νιώθεις χειρότερα. Μπορείς να τους κάνεις σίγαση, χωρίς να εξηγήσεις τίποτα σε κανέναν.

Σύγκρινε με τον εαυτό σου. Η μόνη σύγκριση που έχει νόημα είναι με τον άνθρωπο που ήσουν πέρσι. Τι ξέρεις σήμερα που δεν ήξερες τότε; Τι άντεξες; Τι έμαθες;

Θυμήσου τι έχεις που θα ήθελε κάποιος άλλος. Όχι για να νιώσεις ανώτερος, αλλά για να δεις την εικόνα ολόκληρη, όπως συμβουλεύει ο Πλούταρχος.

Κοίτα τις κορδέλες σου. Οι δικές σου κορδέλες είναι όσα βρήκες στο προηγούμενο κεφάλαιο: τι σε τραβά, πότε ξεχνάς την ώρα, τι σε συγκινεί. Όταν σε θαμπώνουν τα φώτα των άλλων, γύρνα σε αυτά. Δεν θα σου πουν πόσο γρήγορα πας. Θα σου πουν αν πας προς τα εκεί που θέλεις.

Πριν γυρίσεις σελίδα

- 1 Ποια «φώτα των άλλων» σε θαμπώνουν περισσότερο αυτόν τον καιρό; Γράψε δύο ή τρία, με τα ονόματά τους, αν θέλεις.

- 2 Για καθένα, γράψε: τι βλέπω; Και τι δεν βλέπω;

- 3 Γράψε τρία πράγματα που έχεις σήμερα και που κάποιος άλλος θα ήθελε πολύ.

- 4 Γράψε τι έμαθες ή τι άντεξες τον τελευταίο χρόνο. Αυτή είναι η μόνη σύγκριση που μετράει.

- 5 Διάλεξε μια ώρα της μέρας χωρίς κοινωνικά δίκτυα, και κράτησέ την για μία εβδομάδα.

Τα φώτα της ακτής λάμπουν πιο δυνατά επειδή είναι κοντά.
Κυβέρνη με τον φάρο. Κοίτα τις κορδέλες σου.

4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Πού βρίσκομαι;

4.1 Τρεις γραμμές πάνω στον χάρτη

Πριν από τις συσκευές που σου λένε αμέσως πού είσαι, οι ναυτικοί έβγαζαν το στίγμα κοντά στην ακτή με έναν απλό τρόπο. Διάλεγαν τρία σημεία που φαίνονταν και που υπήρχαν στον χάρτη: έναν φάρο, ένα καμπαναριό, την κορυφή ενός βουνού. Κοίταζαν το καθένα με την πυξίδα και σημείωναν τη μοίρα. Ύστερα, στον χάρτη, τραβούσαν από κάθε σημείο μια γραμμή με εκείνη τη μοίρα. Οι τρεις γραμμές δεν συναντιούνταν ποτέ ακριβώς σε ένα σημείο. Σχημάτιζαν ένα μικρό τρίγωνο. Και κάπου μέσα σε αυτό το τρίγωνο ήταν το καράβι.

Υπάρχει κάτι πολύ παρηγορητικό σε αυτό. Για να μάθεις πού βρίσκεσαι, δεν χρειάζεται να ξέρεις πού πηγαίνεις. Χρειάζεται να κοιτάξεις γύρω σου, σε σημεία που ξέρεις, και να είσαι ειλικρινής για το τι βλέπεις.

Δεν μπορείς να χαράξεις ρότα αν δεν ξέρεις πού βρίσκεσαι. Αλλά για να το μάθεις, αρκεί να κοιτάξεις γύρω σου.

Όταν νιώθουμε χαμένοι, πηδάμε συνήθως κατευθείαν στην ερώτηση «πού πάω;». Είναι σαν να θέλεις να χαράξεις πορεία για την Κρήτη χωρίς να ξέρεις αν βρίσκεσαι στον Πειραιά ή στη Θεσσαλονίκη. Η σωστή σειρά είναι αντίστροφη. Πρώτα το στίγμα. Μετά η ρότα.

4.2 Ο τροχός της ζωής

Ένας τρόπος να βγάλεις το δικό σου στίγμα είναι να κοιτάξεις οκτώ «σημεία της ακτής» της ζωής σου, και να βάλεις στο καθένα μια μοίρα, από το 1 ως το 10.

Υγεία. Σχέση ή σύντροφος. Οικογένεια. Φίλοι. Δουλειά. Χρήματα. Ελεύθερος χρόνος. Εσωτερική ζωή, όποια μορφή κι αν έχει για σένα: πνευματικότητα, τέχνη, σκέψη, σιωπή.

Μην ψάξεις το 10 παντού. Κανείς δεν το έχει, και όποιος λέει ότι το έχει, σου δείχνει μόνο τα φώτα του. Δεν ψάχνεις τέλεια ζωή. Ψάχνεις **πού πονάει περισσότερο**. Εκεί, συνήθως, βρίσκεται το επόμενο βήμα. Όχι η λύση όλης της ζωής σου. Το επόμενο βήμα.

Και κάτι ακόμα, που κάνει τη διαφορά: δίπλα στους αριθμούς, γράψε για μία εβδομάδα, κάθε βράδυ, δύο πράγματα. **Ένα που σου έδωσε ενέργεια και ένα που σου την πήρε.** Μετά από λίγες μέρες θα αρχίσεις να βλέπεις μοτίβα. Οι αριθμοί σου λένε πού είσαι. Το ημερολόγιό σου λέει γιατί.

. . .

Το τρίτο Σάββατο η Αλίκη τους έμαθε το στίγμα με τις τρεις γραμμές. Η «Αλκυών» ήταν σταματημένη στη μέση του κόλπου, με τα πανιά κατεβασμένα, και ο καθένας είχε στο χέρι μια μικρή πυξίδα διόπτρευσης.

«Ο φάρος της Ψυτάλλειας», είπε η Αλίκη, δείχνοντας. «Το καμπαναριό στην Καστέλλα. Και η κορυφή της Αίγινας, εκεί πέρα, μέσα στην αχλή. Τρεις μοίρες. Γράψτε τες».

Η Ρένα έβγαλε από την τσέπη του μπουφάν την πυξίδα του πατέρα της. Την κουβαλούσε από το πρώτο μάθημα, χωρίς να το έχει πει σε κανέναν. Η Αλίκη την είδε και σταμάτησε.

«Αυτό», είπε, «είναι πυξίδα. Από πού;»

«Του πατέρα μου. Ήταν καπετάνιος. Από το πρώτο του καράβι».

Η Αλίκη την πήρε στα χέρια της με μια προσοχή που η Ρένα δεν περίμενε. Τη γύρισε, κοίταξε τη βελόνα, χτύπησε απαλά το γυαλί με το νύχι.

«Είναι ακόμα σωστή», είπε. Και καθώς της την έδινε πίσω, πρόσθεσε, σαν να μην ήταν τίποτα: «Τη χρησιμοποιείς ή τη φυλάς;»

Η Ρένα δεν απάντησε. Αλλά εκείνο το πρωί έβγαλε τις τρεις μοίρες με την πυξίδα του πατέρα της, και όταν γύρισαν στη σχολή και τις τράβηξε στον χάρτη, το μικρό τρίγωνο έπεσε ακριβώς εκεί που ήταν η «Αλκυών». Ο κυρ-Στράτος χειροκρότησε.

4.3 Το στίγμα της Ρένας

Το ίδιο βράδυ, στο τραπέζι της κουζίνας, η Ρένα έκανε τον τροχό της ζωής της. Τον έκανε σαν άσκηση, μισοαστεία, όπως θα τον έδινε στους μαθητές της. Στο τέλος δεν ήταν καθόλου αστείο.

Υγεία, έξι. Οικογένεια, επτά: τα παιδιά ήταν καλά, αυτό μετρούσε. Χρήματα, επτά. Δουλειά, έξι, γιατί αγαπούσε την τάξη αλλά όχι τα υπόλοιπα. Και ύστερα οι μικροί αριθμοί. Φίλοι, τρία: τότε είχε βγει τελευταία φορά με μια φίλη, μόνο οι δυο τους; Εσωτερική ζωή, τρία. Ελεύθερος χρόνος, δύο. Και η σχέση με τον Γιώργο, τέσσερα. Το έγραψε, το έσβησε, το ξανάγραψε. Τέσσερα. Δεν ήταν κακός άνθρωπος. Ήταν ένας καλός άνθρωπος με τον οποίο έβλεπε ειδήσεις.

Την επόμενη εβδομάδα κράτησε και το ημερολόγιο της ενέργειας. Στη στήλη «μου έδωσε» έγραψε: το ποίημα του Σεφέρη που διάβασε στο τμήμα Β2, το μάθημα στην «Αλκυών», το τηλέφωνο με τη Δέσποινα, που επιτέλους γέλασε, μία ώρα στην Πειραιϊκή. Στη στήλη «μου πήρε»: τη σύσκεψη των καθηγητών, τη μισή ώρα στο κινητό πριν τον ύπνο, και, τρεις φορές μέσα σε μια εβδομάδα, το ίδιο πράγμα: «Κυριακή βράδυ. Τηλεόραση. Σιωπή».

Κοίταξε τις δύο στήλες. Το στίγμα της ήταν εκεί, μέσα σε ένα μικρό τρίγωνο. Δεν της έλεγε πού να πάει. Αλλά της έλεγε, πολύ καθαρά, πού βρισκόταν.

4.4 Τι μπορώ, και τι όχι ακόμα

Το στίγμα έχει και μια δεύτερη πλευρά. Δεν είναι μόνο πού βρίσκεσαι. Είναι και τι έχεις μαζί σου για το ταξίδι.

Όταν ρωτάς «μπορώ να αλλάξω πορεία;», στην πραγματικότητα ρωτάς τέσσερα πράγματα. Τι ξέρω ήδη; Σε τι **στέκομαι**, ποιες αξίες μου δεν άλλαξαν ποτέ; Ποιο **χάρισμα** έχω, κάτι που μου βγαίνει φυσικά, χωρίς κόπο; Και τι **δεν μπορώ ακόμα**, αν είμαι ειλικρινής;

Η Ρένα ήξερε λέξεις. Είκοσι πέντε χρόνια διάβαζε, δίδασκε και διόρθωνε κείμενα. Στεκόταν στην ειλικρίνεια: οι μαθητές της την αγαπούσαν γιατί δεν τους κορόιδευε ποτέ. Το χάρισμά

της, αυτό που της έβγαινε χωρίς προσπάθεια από τα έξι της, ήταν να επινοεί κόσμους. Και ήξερε, πολύ καλά, τι δεν μπορούσε ακόμα: δεν μπορούσε να βγάλει μόνη της την «Αλκυών» από το λιμάνι. Ούτε κατά διάνοια.

Η τέταρτη ερώτηση δεν είναι ήττα. Σου δείχνει τι χρειάζεται να μάθεις. Και η σωστή απάντηση σε αυτήν δεν είναι μια μεγάλη απόφαση. Είναι ένα μικρό πείραμα.

Δεν χρειάζεται να αλλάξεις όλη σου τη ζωή για να δεις αν κάτι σου ταιριάζει. Θέλεις να ζωγραφίσεις; Πήγαινε σε ένα δοκιμαστικό μάθημα. Σε τραβά η φύση; Κάνε μια βόλτα στο βουνό αυτό το Σάββατο. Τα μικρά πειράματα δίνουν απαντήσεις που η σκέψη μόνη της δεν δίνει ποτέ.

. . .

Το δικό της πείραμα η Ρένα το έκανε ένα βράδυ της Τετάρτης, ενώ ο Γιώργος κοιμόταν. Άνοιξε ένα καινούργιο τετράδιο, έγραψε στην πρώτη σελίδα με κεφαλαία ΑΛΚΥΟΝΙΣ, και από κάτω, για πρώτη φορά ύστερα από τριάντα και πλέον χρόνια, μια ιστορία για ένα νησί που δεν υπάρχει. Μία σελίδα. Για μια γυναίκα που ήταν φαροφύλακας και μιλούσε στα καράβια με το φως.

Δεν την έδειξε σε κανέναν. Αλλά όταν έκλεισε το τετράδιο ήταν δύο τα ξημερώματα. Είχε ξεχάσει την ώρα.

Πριν γυρίσεις σελίδα

- 1 Βάλε μια μοίρα από το 1 ως το 10 σε καθεμία από τις οκτώ περιοχές: υγεία, σχέση, οικογένεια, φίλοι, δουλειά, χρήματα, ελεύθερος χρόνος, εσωτερική ζωή.
- 2 Κύκλωσε την περιοχή που πονάει περισσότερο. Δεν χρειάζεται να είναι η πιο μικρή.
- 3 Για επτά βράδια, γράψε ένα πράγμα που σου έδωσε ενέργεια και ένα που σου την πήρε.
- 4 Γράψε τι ξέρεις, σε τι στέκεσαι, ποιο χάρισμα έχεις και τι δεν μπορείς ακόμα.
- 5 Διάλεξε ένα μικρό πείραμα για αυτή την εβδομάδα, που να έχει σχέση με την περιοχή που κύκλωσες.

Πρώτα το στίγμα, μετά η ρότα. Κοίτα γύρω σου, σε σημεία που ξέρεις, και πες την αλήθεια για ό,τι βλέπεις.

5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Τι φοβάσαι;

5.1 «Είναι πια αργά»

Υπάρχει μια φράση που σταματά περισσότερα ταξίδια από κάθε καταιγίδα. Δεν τη λέει κανείς δυνατά. Τη λες μέσα σου, συνήθως το βράδυ, και ακούγεται σαν λογική: **είναι πια αργά.**

Αργά για να αλλάξω δουλειά. Αργά για να μάθω κάτι καινούργιο. Αργά για να γράψω, να ζωγραφίσω, να φύγω, να μείνω, να αρχίσω από την αρχή. Στα τριάντα λέμε ότι είναι αργά. Στα πενήντα το ίδιο. Και στα εβδομήντα, κοιτάζοντας πίσω, λέμε: «Τι νέος που ήμουν στα πενήντα».

Ο φόβος του «αργά» έχει πάντα έναν σύντροφο. Είναι η ενοχή για τον χαμένο χρόνο. «Αν είχα αρχίσει πριν από είκοσι χρόνια...» Κάθε φορά που σκέφτεσαι αυτή τη φράση, χάνεις λίγο ακόμα από τον χρόνο που έχεις τώρα. Τον χρόνο που δεν έχει χαθεί ακόμα.

Τα χρόνια που πέρασαν δεν είναι χαμένος χρόνος.
Είναι το φορτίό σου. Με αυτό ταξιδεύεις.

Ο Σενέκας, πριν από δύο χιλιάδες χρόνια, έγραψε ένα μικρό κείμενο για τη συντομία της ζωής. Η ιδέα του, με απλά λόγια, ήταν αυτή: η ζωή δεν είναι μικρή. Μικρή την κάνουμε εμείς, όταν τη ζούμε σαν να έχουμε άπειρο χρόνο για αργότερα, και καθόλου για τώρα. Όποιος αναβάλλει τη ζωή του για μια καλύτερη στιγμή, έλεγε, χάνει τη μόνη στιγμή που του ανήκει πραγματικά.

5.2 Ο φόβος που μοιάζει με λογική

Όταν νιώθεις χαμένος, ο φόβος σπάνια μοιάζει με φόβο. Μοιάζει με σύνεση. «Δεν είναι η κατάλληλη στιγμή.» «Πρέπει πρώτα να το σκεφτώ καλύτερα.» «Τι θα πουν οι άλλοι;» «Κι αν αποτύχω;»

Αυτές οι σκέψεις δεν είναι εχθροί σου. Είναι προσπάθειες του μυαλού να σε προστατέψει. Το πρόβλημα είναι ότι δεν ξεχωρίζουν τον κίνδυνο από το καινούργιο. Για αυτές, κάθε αγνωστο νερό είναι επικίνδυνο νερό.

Ένα απλό εργαλείο βοηθά να ξεχωρίσεις τη σύνεση από τον φόβο. Γράψε την ερώτηση: **«Αν δεν φοβόμουν, τι θα δοκίμαζα;»** Και ύστερα γράψε την απάντηση, χωρίς να τη διορθώσεις, χωρίς να προσθέσεις «αλλά». Η πρώτη απάντηση που θα έρθει είναι συνήθως η πιο ειλικρινής.

Δεν σημαίνει ότι πρέπει να το κάνεις αύριο. Σημαίνει ότι τώρα ξέρεις τι φοβάσαι. Και έναν φόβο που έχει όνομα, μπορείς να τον κοιτάξεις στα μάτια.

. . .

Η Ρένα έγραψε την ερώτηση στο τετράδιο με την ΑΛΚΥΟΝΙΣ στην πρώτη σελίδα. Η απάντηση ήρθε αμέσως και την ενόχλησε, γιατί ήταν πολύ απλή: «Θα έδειχνα σε κάποιον αυτό που γράφω.»

Από κάτω, χωρίς να το θέλει, το χέρι της πρόσθεσε: «Στα 52; Για να πει τι; Ότι είναι χαριτωμένο;»

Κοίταξε για ώρα τις δύο γραμμές. Η πρώτη ήταν δική της. Η δεύτερη ακουγόταν σαν κάποιος άλλος. Δεν ήξερε ακόμα ποιος.

5.3 Η Αλίκη

Τον Δεκέμβρη ο καιρός χάλασε και το μάθημα του Σαββάτου ακυρώθηκε. Η Ρένα πήγε στη σχολή έτσι κι αλλιώς. Η Αλίκη ήταν μόνη της στο γραφείο, έφτιαχνε καφέ σε ένα μπρίκι πάνω σε γκαζάκι, και τη ρώτησε αν πίνει σκέτο.

Μίλησαν δύο ώρες, ενώ η βροχή χτυπούσε τα τζάμια. Για πρώτη φορά η Ρένα ρώτησε κάτι για εκείνη.

«Γεννήθηκα στη Σύρο», είπε η Αλίκη. «Ηθελα να γίνω αξιωματικός στα καράβια, όπως ο πατέρας μου. Στα δεκαεφτά μου, ο διευθυντής του σχολείου με κάλεσε στο γραφείο του και μου είπε, πολύ ευγενικά, να το ξεχάσω. "Η θάλασσα δεν είναι για κορίτσια, Αλίκη." Και το ξέχασα. Έγινα λογίστρια. Τριάντα χρόνια σε ένα γραφείο στη Σταδίου».

«Και μετά;»

«Μετά πέθανε ο πατέρας μου και βρήκα στα χαρτιά του μια αίτηση. Τη δική μου, για τη Σχολή Εμπορικού Ναυτικού. Την είχε κρατήσει. Δεν την είχε στείλει ποτέ, αλλά την είχε κρατήσει τριάντα πέντε χρόνια».

Ήπие μια γουλιά.

«Ήμουν πενήντα δύο. Όσο εσύ. Πήρα το δίπλωμα σκάφους στα πενήντα τρία. Το πρώτο μου μάθημα ως δασκάλα το έκανα

στα πενήντα πέντε. Και τώρα είμαι εξήντα τέσσερα και έχω διδάξει πάνω από εξακόσιους ανθρώπους να κρατάνε τιμόνι».

Η Ρένα δεν είπε τίποτα για λίγο. Ύστερα ρώτησε, πιο σιγά: «Δεν ένιωσες ότι ήταν αργά;»

Η Αλίκη γέλασε. «Κάθε μέρα. Το νιώθω ακόμα, μερικές φορές. Αλλά κάποια στιγμή κατάλαβα κάτι. Ο φόβος δεν φεύγει ποτέ πριν ξεκινήσεις. Φεύγει μόνο αφού ξεκινήσεις. Αν περιμένεις να φύγει, περιμένεις για πάντα».

5.4 Αυτό που δεν ειπώθηκε

Το ίδιο βράδυ η Ρένα έβγαλε από το κουτί το τελευταίο από τα έξι ημερολόγια του πατέρα της. Δεν το είχε ανοίξει ως τότε. Ήταν του 1996, του τελευταίου του ταξιδιού πριν βγει στη σύνταξη.

Οι περισσότερες σελίδες ήταν όπως πάντα: θέσεις, άνεμοι, λιμάνια. Στην τελευταία γραμμένη σελίδα, όμως, κάτω από το τελευταίο στίγμα, στο ίδιο προσεκτικό γράψιμο, υπήρχαν τρεις γραμμές που δεν είχαν σχέση με τη θάλασσα.

«Γυρίζω. Η Ρένα είναι πια 22 και δεν την ξέρω. Γράφει ακόμα; Πρέπει να τη ρωτήσω».

Δεν τη ρώτησε ποτέ. Η Ρένα θυμόταν πολύ καλά εκείνα τα χρόνια. Ο πατέρας της γύρισε, κάθισε στη βεράντα, μιλούσαν για τον καιρό, για τα παιδιά των γειτόνων, για την ποδοσφαιρική ομάδα. Ούτε μία φορά δεν τη ρώτησε αν γράφει. Κι εκείνη, ούτε μία φορά δεν του είπε ότι είχε σταματήσει.

Έκλαψε πολύ εκείνη τη νύχτα, στην κουζίνα, για να μην ξυπνήσει τον Γιώργο. Έκλαψε για τον πατέρα της που δεν ρώτησε. Για το κορίτσι που δεν απάντησε. Για τριάντα χρόνια που της φάνηκαν ξαφνικά πολύ μεγάλα.

Και κάπου στο τέλος, όταν τα δάκρυα σταμάτησαν, κατάλαβε ποιος είχε γράψει εκείνη τη δεύτερη γραμμή στο

τετράδιό της. «Για να πει τι; Ότι είναι χαριτωμένο;» Δεν ήταν ο πατέρας της. Ήταν το κορίτσι που κάποτε έκρυψε τα τετράδιά του σε ένα συρτάρι, για να μην το ρωτήσει κανείς. Είχε μείνει μέσα της, φρουρός, τριάντα χρόνια.

. . .

Η λύπη δεν είναι το αντίθετο της κίνησης. Πολλές φορές είναι η γέφυρα. Όταν κλαις για κάτι που χάθηκε, παραδέχεσαι ότι ήταν πολύτιμο. Και ό,τι ήταν πολύτιμο τότε, σου δείχνει τι είναι πολύτιμο και τώρα.

Δεν μπορείς να γυρίσεις τον χρόνο πίσω. Ο πατέρας της Ρένας δεν θα κάνει ποτέ εκείνη την ερώτηση. Μπορείς όμως να κάνεις κάτι που αλλάζει το νόημα αυτού που χάθηκε. Μπορείς να απαντήσεις εσύ, τώρα, στην ερώτηση που δεν έγινε.

Το πρωί, η Ρένα έγραψε στο τετράδιο, κάτω από τις δύο γραμμές: «Ναι, μπαμπά. Γράφω ακόμα.»

Αν η λύπη σου κρατά εβδομάδες και σου παίρνει τον ύπνο ή τη χαρά, γύρισε στο πλαίσιο του πρώτου κεφαλαίου. Δεν είναι αδυναμία να ζητάς βοήθεια. Είναι καλή ναυτοσύνη.

Πριν γυρίσεις σελίδα

- 1 Συμπλήρωσε: «Είναι πια αργά για να...». Γράψε ό,τι σου έρθει, χωρίς να το κρίνεις.

- 2 Απάντησε στην ερώτηση: «Αν δεν φοβόμουν, τι θα δοκίμαζα;»

- 3 Κάτω από την απάντησή σου, πρόσεξε τι λέει η φωνή που αντιδρά. Ποιανού φωνή μοιάζει;

- 4 Υπάρχει μια ερώτηση που δεν σου έκανε ποτέ κάποιος σημαντικός για σένα; Γράψ' την.

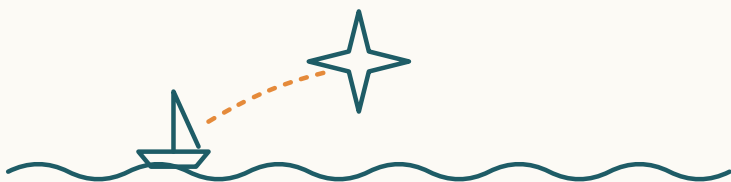
- 5 Απάντησέ της τώρα εσύ, με μία πρόταση.

Ο φόβος δεν φεύγει πριν ξεκινήσεις. Φεύγει αφού ξεκινήσεις.

6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ο βορράς σου

6.1 Ένα αστέρι που δεν φτάνεις ποτέ

Στην «Οδύσσεια», όταν ο Οδυσσέας φεύγει επιτέλους από το νησί της Καλυψώς, φτιάχνει μια σχεδιά και βγαίνει μόνος στο ανοιχτό πέλαγος. Δεν έχει χάρτη. Δεν έχει πυξίδα. Ο Όμηρος λέει ότι καθόταν στο τιμόνι όλη τη νύχτα, χωρίς να κλείνει μάτι, και κοίταζε τα αστέρια. Η θεά τού είχε πει να κρατά την Άρκτο, την Αρκούδα, πάντα στα αριστερά του. Δεκαεπτά μέρες ταξίδεψε έτσι.

Ο Οδυσσέας δεν έφτασε ποτέ στην Αρκούδα. Κανείς δεν φτάνει σε ένα αστέρι. Αλλά χάρη σε αυτό ήξερε, κάθε νύχτα, προς τα πού είναι η Ιθάκη.

Έτσι δουλεύουν οι **αξίες**. Δεν είναι στόχοι. Έναν στόχο τον φτάνεις και τελειώνει: παίρνεις το πτυχίο, αγοράζεις το σπίτι, τρέχεις τον μαραθώνιο. Μια αξία δεν τελειώνει ποτέ. Δεν «φτάνεις» ποτέ στην ειλικρίνεια, στην τρυφερότητα, στη

δημιουργία. Μπορείς μόνο να ταξιδεύεις προς τα εκεί, μέρα με τη μέρα.

Ο στόχος είναι λιμάνι. Η αξία είναι ο βορράς. Λιμάνια θα αλλάξεις πολλά. Ο βορράς μένει ο ίδιος.

Γι' αυτό, όταν νιώθεις χαμένος, η ερώτηση «ποιος είναι ο στόχος μου;» συχνά δεν βοηθά. Ο στόχος μπορεί να έχει χαθεί, ή να τον έφτασες και να μην ξέρεις τι ακολουθεί. Η ερώτηση που βοηθά είναι άλλη: «Τι έχει σημασία για μένα, όποιο λιμάνι κι αν διαλέξω;»

6.2 Βρες τις δικές σου

Οι αξίες σπάνια είναι αυτές που θα έλεγες αν σε ρωτούσαν ξαφνικά. Τότε λες αυτές που πρέπει: οικογένεια, υγεία, τιμιότητα. Είναι σωστές, αλλά είναι πολύ μεγάλες για να σε οδηγήσουν. Οι πραγματικές σου αξίες φαίνονται αλλιώς.

Φαίνονται σε **ό,τι σε θυμώνει**. Αν σε εξοργίζει η αδικία, η δικαιοσύνη είναι αξία σου. Αν σε πληγώνει το ψέμα, είναι η αλήθεια. Φαίνονται σε **ό,τι θαυμάζεις** στους άλλους. Και φαίνονται στις στιγμές που ένιωσες, έστω για λίγο, **ότι ήσουν πραγματικά ο εαυτός σου**.

Διάβασε τις παρακάτω λέξεις αργά. Μην ψάξεις τις «σωστές». Κύκλωσε όσες σου κάνουν κάτι μέσα σου, όσες σε ζεσταίνουν ή σε σφίγγουν λίγο:

ελευθερία, τρυφερότητα, δημιουργία, θάρρος, γνώση, ομορφιά, δικαιοσύνη, περιπέτεια, ηρεμία, φροντίδα, ειλικρίνεια, πίστη, παιχνίδι, φιλία, ανεξαρτησία, μάθηση, σύνδεση, προσφορά, φύση, απλότητα.

Μετά κράτα τρεις. Όχι δέκα. Τρεις. Αυτός είναι ο βορράς σου, για αυτή την περίοδο της ζωής σου.

. . .

Η Ρένα κύκλωσε έντεκα λέξεις. Ύστερα ξεκίνησε να σβήνει. Η οικογένεια δεν ήταν στη λίστα, και ένιωσε ενοχές. Ύστερα σκέφτηκε ότι η φροντίδα και η τρυφερότητα ήταν, στην ουσία, ο τρόπος που αγαπούσε τα παιδιά της, και ησύχασε.

Στο τέλος έμειναν τρεις: **δημιουργία, ειλικρίνεια, τρυφερότητα.**

Τις κοίταξε για ώρα. Και μετά έκανε κάτι που δεν είχε προβλέψει. Δίπλα σε κάθε λέξη έγραψε πόσες ώρες, την περασμένη εβδομάδα, είχε ζήσει πραγματικά σύμφωνα με αυτήν.

Δημιουργία: τρεις ώρες, το βράδυ της Τετάρτης με την ΑΛΚΥΟΝΙΣ. Ειλικρίνεια: πολλές, στην τάξη. Λίγες, πολύ λίγες, στο σπίτι. Τρυφερότητα: δεν ήξερε τι να γράψει. Έγραψε ένα ερωτηματικό.

6.3 Ζω όπως πιστεύω;

Εδώ βρίσκεται, πολλές φορές, η καρδιά του «νιώθω χαμένος». Δεν είναι ότι δεν ξέρεις τι έχει σημασία για σένα. Είναι ότι **ζεις μακριά από αυτό**. Ανάμεσα σε ό,τι πιστεύεις και σε ό,τι κάνεις κάθε μέρα έχει ανοίξει μια απόσταση. Κι όσο μεγαλώνει, τόσο πιο ξένη σου φαίνεται η ίδια σου η ζωή.

Οι Στωικοί φιλόσοφοι είχαν μια φράση γι' αυτό που χάνεται όταν ανοίγει αυτή η απόσταση. Μιλούσαν για τη ζωή «όμολογουμένως», δηλαδή σε συμφωνία: τα λόγια σου, οι πράξεις σου και αυτό που πιστεύεις να λένε το ίδιο πράγμα. Όχι τέλεια. Αλλά να τραβούν προς την ίδια μεριά.

Η καλή είδηση είναι ότι αυτή η απόσταση δεν κλείνει με μεγάλες αποφάσεις. Κλείνει με **μικρές πράξεις**. Για κάθε αξία σου, ρώτησε: ποιο είναι το πιο μικρό πράγμα που μπορώ να κάνω αυτή την εβδομάδα, και που θα την έκανε λίγο πιο ορατή στη ζωή μου;

Αν η αξία σου είναι η φύση, μπορεί να είναι ένας περίπατος την Κυριακή. Αν είναι η μάθηση, ένα βιβλίο που αναβάλλεις. Αν είναι η φιλία, ένα τηλέφωνο. Τόσο μικρό. Ο βορράς δεν σε πλησιάζει. Η πορεία σου όμως αλλάζει, μία μοίρα τη φορά.

6.4 Δύο μικρές πράξεις

Για τη δημιουργία, η Ρένα έκανε κάτι που την τρόμαζε λίγο. Πρότεινε στον διευθυντή να κάνει η ίδια στο σχολείο μια λέσχη ποίησης, μία φορά την εβδομάδα, μετά το μάθημα. Περίμενε άρνηση. Εκείνος είπε, «Γιατί όχι; Αν έρθει κανείς».

Την πρώτη Πέμπτη ήρθαν τέσσερα παιδιά. Τη δεύτερη, εννιά. Την τρίτη, ένα αγόρι της Γ' τάξης, που δεν μιλούσε ποτέ στο μάθημα, σήκωσε το χέρι και διάβασε ένα ποίημα που είχε γράψει ο ίδιος για τον παππού του. Η τάξη έμεινε σιωπηλή. Ύστερα ένα κορίτσι άρχισε να χειροκροτεί, και μετά όλοι.

Εκείνο το απόγευμα, η Ρένα κατάλαβε κάτι για τη λέξη που είχε κυκλώσει. Η δημιουργία δεν ήταν μόνο να γράφει η ίδια. Ήταν και να ανοίγει χώρο για να γράφουν οι άλλοι.

. . .

Για την τρυφερότητα, το ερωτηματικό, ήταν πιο δύσκολο. Ένα βράδυ, ενώ ο Γιώργος έψαχνε το τηλεχειριστήριο, του είπε: «Θες να πάμε μια βόλτα; Τώρα. Στην Πειραιϊκή».

Εκείνος την κοίταζε σαν να του είχε προτείνει να πάνε στη Σελήνη. «Τώρα; Κάνει κρύο».

«Θα πάρουμε μπουφάν».

Περπάτησαν μισή ώρα, σχεδόν χωρίς να μιλούν. Η θάλασσα ήταν ήσυχη, τα φώτα των καραβιών στο αγκυροβόλιο τρεμόπαιζαν. Κάποια στιγμή ο Γιώργος σταμάτησε, ακούμπησε στα κάγκελα και είπε, χωρίς να γυρίσει να την κοιτάξει:

«Ξέρεις ότι έχουμε πέντε χρόνια να κάνουμε βόλτα οι δυο μας;»

«Ξέρω».

«Νόμιζα ότι δεν ήθελες».

«Κι εγώ νόμιζα ότι δεν ήθελες εσύ».

Γύρισαν σπίτι χωρίς να έχουν λύσει τίποτα. Αλλά την Πέμπτη μετά, ήταν ο Γιώργος που ρώτησε πρώτος: «Πάμε;»

Πριν γυρίσεις σελίδα

- 1 Τι σε θυμώνει πιο πολύ στον κόσμο; Ποια αξία σου κρύβεται από πίσω;

- 2 Ποιον άνθρωπο θαυμάζεις, και για ποιο πράγμα ακριβώς;

- 3 Από τη λίστα των λέξεων, κράτα τρεις. Αυτός είναι ο βορράς σου, για τώρα.

- 4 Δίπλα σε κάθε μία, γράψε πόσο έζησες σύμφωνα με αυτήν την περασμένη εβδομάδα.

- 5 Για κάθε αξία, γράψε μια μικρή πράξη για αυτή την εβδομάδα. Τόσο μικρή, που να μην μπορείς να πεις όχι.

Τον βορρά δεν τον φτάνεις ποτέ. Χάρη σε αυτόν, όμως, ξέρεις πού πηγαίνεις.

7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Αξίζεις, κι ας μην ξέρεις ακόμα πού πας

7.1 Η πιο σκληρή φωνή

Αν ένας φίλος σου σου έλεγε «νιώθω χαμένος», τι θα του απαντούσες; Μάλλον κάτι σαν: «Είναι φυσικό. Περνάς μια δύσκολη περίοδο. Δεν πειράζει που δεν ξέρεις ακόμα.» Θα του έφτιαχνες έναν καφέ. Θα καθόσουν δίπλα του.

Και τι λες στον εαυτό σου, όταν νιώθεις το ίδιο; Συνήθως κάτι πολύ διαφορετικό. «Στην ηλικία σου και δεν ξέρεις τι θέλεις;» «Όλοι οι άλλοι τα έχουν βρει.» «Κάτι δεν πάει καλά με σένα.»

Η φωνή που μας μιλά πιο σκληρά από όλες είναι σχεδόν πάντα η δική μας. Και το πιο παράξενο είναι ότι νομίζουμε πως αυτή η σκληρότητα μας βοηθά. Ότι αν σταματήσουμε να μαλώνουμε τον εαυτό μας, θα μείνουμε για πάντα στάσιμοι.

Συμβαίνει το αντίθετο. Ένας άνθρωπος που φοβάται την ίδια του την κριτική δεν τολμά να δοκιμάσει τίποτα. Γιατί κάθε δοκιμή είναι και μια πιθανή αποτυχία, και κάθε αποτυχία είναι

άλλη μια ευκαιρία για τη φωνή να πει «σου το 'λεγα». Η καλοσύνη προς τον εαυτό σου δεν είναι χαλαρότητα. Είναι ο καιρός που χρειάζεται ένα καράβι για να βγει από το λιμάνι.

Κανένα καράβι δεν αξίζει λιγότερο επειδή είναι δεμένο σε μπουνάτσα. Περιμένει τον άνεμο. Αυτό είναι όλο.

7.2 Αξίζεις πριν φτάσεις

Ζούμε σε έναν κόσμο που μετρά την αξία με το πού έφτασες. Τι δουλειά κάνεις; Τι έχεις καταφέρει; Ποια είναι τα σχέδιά σου; Όταν δεν έχεις καλές απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις, είναι εύκολο να νομίσσεις ότι αξίζεις λιγότερο.

Όμως η αξία σου δεν είναι το στίγμα σου. Δεν ανεβαίνει όταν βρίσκεις τον δρόμο σου και δεν πέφτει όταν τον χάνεις. Ήταν εκεί πριν ξεκινήσεις το ταξίδι. Θα είναι εκεί και στο τέλος του.

Ο Ηράκλειτος, πριν από δυόμισι χιλιάδες χρόνια, άφησε μια φράση που κάνει αυτή την ιδέα πολύ πιο βαθιά:

«Ψυχῆς πείρατα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω θαθὺν λόγον ἔχει.»

Σε απλά ελληνικά: όσους δρόμους κι αν περπατήσεις, δεν θα βρεις τα σύνορα του εσωτερικού σου κόσμου. Τόσο βαθύς είναι.

Δεν ξέρεις ολόκληρο τον εαυτό σου. Κανείς δεν τον ξέρει. Αυτό δεν είναι αποτυχία. Είναι ο λόγος που η ζωή σου έχει ακόμα κάτι να σου δείξει. Αν ήξερες ήδη τα πάντα για σένα, δεν θα υπήρχε τίποτα να ανακαλύψεις.

. . .

Τον Γενάρη η Ρένα έκανε το πρώτο της μεγάλο λάθος στη θάλασσα. Έκαναν την άσκηση «άνθρωπος στη θάλασσα»: η Αλίκη πετούσε στο νερό ένα πορτοκαλί σωσίβιο, κι εκείνος που κρατούσε το τιμόνι έπρεπε να γυρίσει το σκάφος και να το πλησιάσει αργά.

Η Ρένα γύρισε πολύ γρήγορα. Το πανί άδειασε, η «Αλκυών» σταμάτησε, πέρασαν δίπλα στο σωσίβιο, το ξεπέρασαν. Δεύτερη προσπάθεια: χειρότερα. Στην τρίτη, το κύμα έριξε νερό στο κόκπιτ και ο νεαρός από το ζευγάρι πετάχτηκε από τη θέση του.

Η Ρένα άφησε το τιμόνι. «Δεν μπορώ», είπε. Και ύστερα, πιο σιγά, το άλλο: «Τι κάνω εδώ, στα πενήντα δύο μου;»

Η Αλίκη πήρε το τιμόνι, έκανε μια ήσυχη στροφή και ψάρεψε το σωσίβιο με τον γάντζο, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα. Ύστερα κάθισε δίπλα της.

«Ξέρεις πόσες φορές το έχασα εγώ, την πρώτη χρονιά;» της είπε. «Σταμάτησα να μετρώ στις σαράντα. Δεν σε έφερα εδώ για να το πετύχεις. Σε έφερα για να μάθεις».

7.3 Ο ναύτης που κουβαλάς

Μέσα σε όλους μας υπάρχουν δύο φωνές. Η μία είναι ο **επιθεωρητής**: στέκεται στη γέφυρα με ένα σημειωματάριο και γράφει όλα τα λάθη. Η άλλη είναι ο **ναύτης**: αυτός που κρατά το τιμόνι μέσα στη νύχτα, κουρασμένος, βρεγμένος, και συνεχίζει.

Ο επιθεωρητής δεν είναι κακός. Θέλει να είσαι ασφαλής. Αλλά δεν έχει κρατήσει ποτέ τιμόνι. Ο ναύτης δεν χρειάζεται

τις παρατηρήσεις του. Χρειάζεται κάποιον να του πει «καλά τα πας, συνέχισε».

Δοκίμασε κάτι, την επόμενη φορά που η σκληρή φωνή θα σου μιλήσει. Ρώτησε τον εαυτό σου: «Τι θα έλεγα τώρα σε έναν φίλο που αγαπώ, αν ήταν στη θέση μου;» Και πες το σε σένα. Με τα ίδια λόγια. Με τον ίδιο τόνο. Στην αρχή θα σου φανεί αστείο, ή ψεύτικο. Δεν πειράζει. Ο ναύτης θα το ακούσει.

7.4 Η ιστορία στο τραπέζι

Εκείνη την εβδομάδα, η Ρένα πήρε τη μεγαλύτερη απόφαση του χειμώνα της. Από έξω δεν θα φαινόταν μεγάλη. Ήταν μια μικρή απόφαση, που τη φοβόταν πολύ.

Τύπωσε την ιστορία της φαροφύλακα. Είχε γίνει πια δεκαπέντε σελίδες. Την άφησε ένα βράδυ στο τραπέζι της κουζίνας, μπροστά στη θέση του Γιώργου, με ένα χαρτάκι πάνω: «Αν θέλεις».

Ύστερα πήγε να κοιμηθεί, ή μάλλον να μην κοιμηθεί. Άκουσε την καρέκλα. Άκουσε τις σελίδες να γυρίζουν, αργά, μία μία. Άκουσε μεγάλες σιωπές ανάμεσα. Κάποια στιγμή, μετά από πολλή ώρα, άκουσε τον Γιώργο να ανοίγει την μπαλκονόπορτα και να βγαίνει έξω.

Το πρωί οι σελίδες ήταν στο τραπέζι, σε μια τακτοποιημένη στοίβα. Πάνω τους, στο ίδιο χαρτάκι, κάτω από το «Αν θέλεις» της, στα στραβά κεφαλαία του Γιώργου, που είχε τριάντα χρόνια να γράψει κάτι παραπάνω από λίστα για το σούπερ μάρκετ:

«ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΜΟΥ ΤΟ ΕΙΧΕΣ ΠΕΙ ΠΟΤΕ ΟΤΙ ΓΡΑΦΕΙΣ ΕΤΣΙ;»

Και από κάτω, πιο μικρά:

«Ο ΦΑΡΟΣ ΕΙΣΑΙ ΕΣΥ. ΤΟ ΚΑΤΑΛΑΒΑ.»

. . .

Η Ρένα διάβασε το χαρτάκι τρεις φορές. Ύστερα το δίπλωσε προσεκτικά και το έβαλε μέσα στο τελευταίο ημερολόγιο του πατέρα της, στη σελίδα με την ερώτηση που δεν έγινε ποτέ.

Δεν ήξερε ακόμα πού πήγαινε. Δεν ήξερε αν η ιστορία ήταν καλή, αν θα έγραφε κι άλλες, αν θα τις έδειχνε ποτέ σε κάποιον τρίτο. Αλλά για πρώτη φορά, εδώ και πολύ καιρό, δεν της φαινόταν ότι αυτό την έκανε λιγότερη.

Πριν γυρίσεις σελίδα

- 1 Γράψε μια φράση που σου λέει η σκληρή φωνή, όταν νιώθεις χαμένος.

- 2 Τώρα γράψε τι θα έλεγες σε έναν φίλο που αγαπάς, αν σου έλεγε αυτή τη φράση για τον εαυτό του.

- 3 Θυμήσου ένα λάθος σου που σε πονάει ακόμα. Τι έμαθες από αυτό;

- 4 Γράψε τρία πράγματα που αξίζουν σε σένα και δεν έχουν σχέση με το τι έχεις καταφέρει.

- 5 Υπάρχει κάτι δικό σου που κρατάς κρυμμένο; Σε ποιον θα μπορούσες, ίσως, να το δείξεις;

Δεν αξίζεις λιγότερο επειδή δεν ξέρεις ακόμα πού πας. Αξίζεις, κι ως είσαι ακόμα στο ταξίδι.

8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Ο επόμενος γύρος

8.1 Μπουνάτσα

Τον Απρίλη, ένα Σάββατο, η Αλίκη της έδωσε τα κλειδιά της «Αλκυόνας» και της είπε: «Σήμερα μόνη σου. Μέχρι τη σημαδούρα και πίσω. Εγώ θα είμαι στον μόλο, με τον ασύρματο».

Ήταν έξι και μισή το πρωί. Δεν φυσούσε καθόλου. Η θάλασσα στο Μικρολίμανο ήταν τόσο ακίνητη, που τα κατάρτια των σκαφών καθρεφτίζονταν μέσα της ολόκληρα, ανάποδα, σαν μια δεύτερη πόλη από κάτω. Οι ναυτικοί το λένε μπουνάτσα.

Η Ρένα έλυσε τα σκοινιά με τα χέρια να τρέμουν λίγο. Έβαλε μπρος τη μικρή μηχανή, όπως της είχε μάθει η Αλίκη, και βγήκε αργά από το στόμιο του λιμανιού. Πίσω της, ο μόλος μίκραινε. Μπροστά της, ο κόλπος ήταν άδειος.

Όταν έφτασε στη σημαδούρα, έσβησε τη μηχανή. Η σιωπή ήταν τόσο μεγάλη που άκουγε το νερό να χτυπά απαλά στο

ξύλο.

Και τότε σήκωσε το κεφάλι και τα είδε.

Στα ανατολικά, πάνω από τον Υμηττό, ο ήλιος έβγαινε, κόκκινος, βαρύς. Και στα δυτικά, πάνω από τη Σαλαμίνα, ολόγιομο και χλωμό, το φεγγάρι κατέβαινε να δύσει. Ήταν και τα δύο στον ουρανό μαζί, το ένα απέναντι στο άλλο, και η «Αλκυών» ήταν ακριβώς στη μέση.

Η Ρένα ήξερε, από τα ημερολόγια του πατέρα της, ότι αυτό δεν είναι θαύμα. Συμβαίνει κάθε μήνα, το πρωί της πανσελήνου: καθώς ανατέλλει ο ήλιος, δύει το φεγγάρι. Ο πατέρας της το είχε σημειώσει δεκάδες φορές, στεγνά, με μία λέξη: «Πανσέληνος». Αλλά δεν το είχε δει ποτέ η ίδια, από τη μέση της θάλασσας, μόνη της.

8.2 Η πυξίδα στο κάθισμα

Έβγαλε από την τσέπη την πυξίδα του πατέρα της και την ακούμπησε στο κάθισμα δίπλα της. Η βελόνα ταλαντεύτηκε, δίστασε, και σταμάτησε, ήρεμη, δείχνοντας τον βορρά. Όπως εκείνο το απόγευμα του Οκτωβρίου, στο πάτωμα του παταριού.

Η βελόνα δεν είχε αλλάξει. Ο βορράς δεν είχε αλλάξει. Αυτή είχε αλλάξει.

Σκέφτηκε όσα είχαν γίνει μέσα σε έξι μήνες, και της φάνηκαν ταυτόχρονα πολλά και πολύ λίγα. Δεν είχε παραιτηθεί από το σχολείο. Δεν είχε μετακομίσει σε νησί. Δεν είχε εκδώσει βιβλίο. Αν κάποιος την κοίταζε απ' έξω, θα έβλεπε την ίδια γυναίκα, στο ίδιο σπίτι, στην ίδια δουλειά.

Όμως η λέσχη ποίησης είχε πια δεκαεπτά παιδιά. Ο Γιώργος ρωτούσε κάθε Πέμπτη «Πάμε;». Το τετράδιο με την ΑΛΚΥΟΝΙΣ είχε γεμίσει και είχε αρχίσει δεύτερο. Και τώρα, για πρώτη φορά στη ζωή της, βρισκόταν μόνη της στη μέση της θάλασσας, σε ένα καράβι που το κρατούσε η ίδια.

Δεν είχε βρει τον δρόμο. Είχε βρει κάτι πιο χρήσιμο: τον τρόπο να τον βρίσκει.

«Να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος.»

Θυμήθηκε την «Ιθάκη», που τη δίδασκε κάθε χρόνο στα παιδιά της Γ' Λυκείου. Πάντα της άρεσαν περισσότερο οι τελευταίοι στίχοι, εκεί που ο Καβάφης λέει ότι η Ιθάκη σου έδωσε «τ' ωραίο ταξίδι» και ότι χωρίς αυτήν δεν θα έβγαινες ποτέ στον δρόμο. Για πρώτη φορά κατάλαβε ότι δεν ήταν παρηγοριά για όσους δεν έφτασαν. Ήταν οδηγία για όσους ξεκινούν.

8.3 Ένα τηλέφωνο από τη Θεσσαλονίκη

Το κινητό χτύπησε όταν γύριζε. Ήταν η Δέσποινα.

«Μαμά; Ξύπνια είσαι; Συγγνώμη, δεν κοιμήθηκα όλη νύχτα».

Η φωνή της ήταν η ίδια που είχε ακούσει η Ρένα πολλές φορές αυτόν τον χειμώνα: μπερδεμένη, κουρασμένη, λίγο φοβισμένη. Η Δέσποινα δεν ήξερε αν ήθελε να συνεχίσει την αρχιτεκτονική. Όλοι οι συμφοιτητές της ήξεραν τι ήθελαν. Εκείνη ένιωθε, είπε, «χαμένη».

Πριν από έξι μήνες η Ρένα θα της είχε δώσει αμέσως μια συμβουλή. Θα της έλεγε «Κάνε υπομονή, τελείωσε πρώτα τη σχολή», ή «Κάνε ό,τι σε κάνει ευτυχισμένη». Και οι δύο συμβουλές θα ήταν σωστές, και καμία δεν θα βοηθούσε.

Τώρα έκανε κάτι άλλο. Έσβησε πάλι τη μηχανή.

«Δέσποινα», είπε. «Θέλω να σε ρωτήσω κάτι. Όχι για τη σχολή. Πότε ήταν η τελευταία φορά που ξέχασες εντελώς την ώρα;»

Στην άλλη άκρη έγινε σιωπή. Ύστερα η Δέσποινα είπε, με μια φωνή πολύ πιο μικρή: «Όταν έφτιαχνα τη μακέτα για το σπίτι της γιαγιάς. Θυμάσαι; Τη βεράντα με τα γεράνια. Έμεινα ξύπνια μέχρι το πρωί και δεν το κατάλαβα».

«Ε, από εκεί ξεκινάμε», είπε η Ρένα. «Δεν χρειάζεται να ξέρεις όλο τον δρόμο. Μόνο προς τα πού είναι ο βορράς».

Μίλησαν σχεδόν μία ώρα. Η «Αλκυών» παρασυρόταν αργά, σχεδόν ανεπαίσθητα, πάνω στη γυάλινη θάλασσα. Στον μόλο, η Αλίκη κοίταζε με τα κιάλια και δεν έλεγε τίποτα στον ασύρματο.

8.4 Ο κύκλος που ξαναρχίζει

Αν θέλεις να κρατήσεις μόνο ένα πράγμα από αυτό το βιβλίο, κράτα αυτό: το να νιώθεις χαμένος δεν είναι το τέλος του ταξιδιού σου. Είναι μια στιγμή μέσα στο ταξίδι, που θα ξαναέρθει. Μετά από μια αλλαγή, μια απώλεια, μια μεγάλη χαρά ακόμα. Και κάθε φορά θα έχεις μαζί σου τις ίδιες πέντε ερωτήσεις.

Δεν θα σου δώσουν έναν χάρτη για όλη τη ζωή. Κανείς δεν έχει τέτοιον χάρτη. Θα σου δίνουν, όμως, κάθε φορά, ένα στίγμα και μια κατεύθυνση. Και αυτό είναι αρκετό για να ξεκινήσεις. Ο πατέρας της Ρένας ταξίδεψε τριάντα χρόνια με μια πυξίδα στο μέγεθος μιας παλάμης. Δεν ήξερε ποτέ τι καιρό θα έβρισκε στο επόμενο λιμάνι. Ήξερε μόνο πού ήταν ο βορράς. Και γύριζε πάντα.

ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1 **Τι με τραβά;**
Τι σε κάνει να ξεχνάς την ώρα; Τι αγαπούσες πριν σου πουν τι πρέπει να αγαπάς; Η βελόνα δεν ψάχνει τον βορρά. Τραβιέται.
- 2 **Πού βρίσκομαι;**
Οκτώ περιοχές, μια μοίρα στην καθεμία. Τι σου δίνει ενέργεια και τι σου την παίρνει. Τι ξέρεις, σε τι στέκεσαι, τι δεν μπορείς ακόμα. Πρώτα το στίγμα, μετά η ρότα.
- 3 **Τι φοβάμαι;**
«Είναι πια αργά» και «αν είχα...». Αν δεν φοβόσουν, τι θα δοκίμαζες; Ο φόβος φεύγει αφού ξεκινήσεις.
- 4 **Ζω όπως πιστεύω;**
Τρεις αξίες, ο βορράς σου. Μία μικρή πράξη για την καθεμία. Μην κοιτάς τα φώτα των άλλων. Κοίτα τις κορδέλες σου.
- 5 **Ποιος είμαι, κι ας μην ξέρω πού πάω;**
Αξίζεις πριν φτάσεις. Μίλα στον εαυτό σου όπως σε έναν φίλο. Ο ναύτης συνεχίζει.

Κι αν θέλεις να συνεχίσεις βήμα βήμα, στο yourspiritualquest.com θα βρεις δωρεάν τον οδηγό «Ξαναβρίσκω την πυξίδα μου», με ένα πρόγραμμα δεκατεσσάρων ημερών και φύλλα εργασίας για εκτύπωση.

Πριν κλείσεις το βιβλίο

Γύρνα στην πρώτη σελίδα του ημερολογίου γέφυρας, σε όσα έγγραψες στο πρώτο κεφάλαιο.

- 1 Τι έχει αλλάξει από τότε, έστω και λίγο; Σημείωσέ το, χωρίς να το κρίνεις.

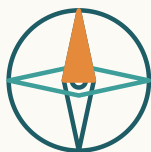
- 2 Ξανακάνε τον τροχό της ζωής. Πού ανέβηκε μια μοίρα; Πού έμεινε ίδια;

- 3 Ποιες είναι οι τρεις αξίες σου; Ποια μικρή πράξη έκανες για καθεμία;

- 4 Γράψε ένα γράμμα στον εαυτό σου, όπως ήσουν στο πρώτο κεφάλαιο. Τι θα του έλεγες;

Δεν χρειάζεται να ξέρεις όλο τον δρόμο. Αρκεί να ξέρεις πού είναι ο βορράς.

Μικρό λεξικό της πυξίδας

Το στίγμα — Το σημείο όπου βρίσκεσαι πάνω στον χάρτη. Όταν νιώθεις χαμένος, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουνς πουθενά. Σημαίνει ότι δεν ξέρεις ακόμα το στίγμα σου.

Ο αυτόματος πιλότος — Η ζωή που συνεχίζει μόνη της, από συνήθεια, χωρίς να ρωτάς πια πού πηγαίνει. Δεν είναι κακό. Γίνεται πρόβλημα όταν ξεχνάς ότι μπορείς να πάρεις το τιμόνι.

Η βελόνα — Δεν ψάχνει τον βορρά. Τραβιέται προς τα εκεί. Ό,τι σε κάνει να ξεχνάς την ώρα, ό,τι αγαπούσες πριν σου πουν τι πρέπει να αγαπάς, είναι η δική σου έλξη.

Τα φώτα των άλλων — Οι ζωές των άλλων, όπως φαίνονται από μακριά: λαμπερές, χωρίς τις σκοτεινές τους γωνιές. Αν οδηγήσαι από αυτά, θα πέσεις στα βράχια.

Οι κορδέλες — Τα μικρά υφάσματα στα πανιά που δείχνουν αν ο αέρας σε σπρώχνει σωστά. Στη ζωή, είναι τα δικά σου σημάδια: τι σε γεμίζει, τι σε αδειάζει.

Οι τρεις γραμμές — Τρία σημεία που ξέρεις, τρεις μοίρες, ένα μικρό τρίγωνο. Για να μάθεις πού βρίσκεσαι, δεν χρειάζεται να

ξέρεις πού πας. Χρειάζεται να κοιτάξεις γύρω σου με ειλικρίνεια.

Ο τροχός της ζωής — Οκτώ περιοχές, μια μοίρα από το 1 ως το 10 στην καθεμία. Δεν ψάχνεις τέλεια ζωή. Ψάχνεις πού πονάει περισσότερο.

Το μικρό πείραμα — Ένα δοκιμαστικό μάθημα, μια βόλτα, μια σελίδα. Δίνει απαντήσεις που η σκέψη μόνη της δεν δίνει ποτέ.

«Είναι πια αργά» — Ο φόβος που μοιάζει με λογική. Τα χρόνια που πέρασαν δεν είναι χαμένος χρόνος. Είναι το φορτίο σου.

Η λύπη — Όταν κλAIS για κάτι που χάθηκε, παραδέχεσαι ότι ήταν πολύτιμο. Γι' αυτό η λύπη δεν σε σταματά. Είναι η γέφυρα.

Ο βορράς — Οι αξίες σου. Δεν τις φτάνεις ποτέ, όπως δεν φτάνεις ένα αστέρι. Χάρη σε αυτές, όμως, ξέρεις πού πηγαίνεις.

Λιμάνι και βορράς — Ο στόχος είναι λιμάνι: τον φτάνεις και τελειώνει. Η αξία είναι ο βορράς: μένει ίδιος, όσα λιμάνια κι αν αλλάξεις.

Ο επιθεωρητής — Η σκληρή φωνή που γράφει όλα σου τα λάθη. Θέλει να είσαι ασφαλής, αλλά δεν έχει κρατήσει ποτέ τιμόνι.

Ο ναύτης — Αυτός μέσα σου που κρατά το τιμόνι μέσα στη νύχτα και συνεχίζει. Χρειάζεται να του πεις «καλά τα πας».

Μπουνάτσα — Η ακίνητη, γυάλινη θάλασσα χωρίς αέρα. Ένα καράβι σε μπουνάτσα δεν αξίζει λιγότερο. Περιμένει τον άνεμο.

Δεν χρειάζεται να ξέρεις όλο τον δρόμο.
Αρκεί να ξέρεις πού είναι ο βορράς.
Καλό ταξίδι.

«Δεν χάθηκες. Απλώς δεν ξέρεις ακόμα το στίγμα σου.»

Η Ρένα είναι πενήντα δύο χρονών. Η κόρη της μόλις έφυγε για σπουδές, το σπίτι άδειασε, και ένα βράδυ, στο δωμάτιο που μυρίζει ακόμα το άρωμά της, ακούει τον εαυτό της να ρωτά: «Αυτό ήταν;» Λίγες μέρες μετά, σε ένα κουτί, βρίσκει την πυξίδα του πατέρα της.

Το να νιώθεις χαμένος δεν σημαίνει ότι κάτι πάει στραβά με σένα. Σημαίνει ότι κάτι μέσα σου άλλαξε και ζητά προσοχή. Μέσα από τέσσερις απλές ερωτήσεις, «Τι με τραβά;», «Πού βρίσκομαι;», «Τι φοβάμαι;», «Ζω όπως πιστεύω;», αυτό το βιβλίο σε βοηθά να ξανακοιτάξεις την πυξίδα.

Τον βορρά δεν τον φτάνεις ποτέ.
Χάρη σε αυτόν, όμως, ξέρεις πού πηγαίνεις.

Ο Δημήτριος Παγώνης, συγγραφέας του «Εν Πλω» και του «Never Lost», αφιερώνει το έργο του στη μελέτη της ανθρώπινης συνείδησης και των μηχανισμών της.